

Enric Granados i Clotilde Godó, vestida de *maja*. Tiana, c. 1910 (fons Granados del Museu de la Música de Barcelona)

ENRIC GRANADOS I CLOTILDE GODÓ

ANTONI DALMAU I RIBALTA

Al llarg de l'any 2016, s'ha commemorat entre nosaltres el centenari de la mort del cèlebre pianista i compositor Enric Granados i Campiña, nascut a Lleida l'any 1867 i mort ofegat al canal de la Mànega l'any 1916. Granados va ser l'autor d'una notabilíssima obra de composició musical —i pianística en particular— que se situa a cavall del romanticisme tardà, el nacionalisme musical hispànic i el modernisme. Els concerts, exposicions, enregistraments i llibres que se li han anat dedicant tindran encara una prolongació l'any que ve, perquè llavors es compliran els cent cinquanta anys del seu naixement.¹

Granados, un dels personatges més importants de la música catalana, espanyola i europea del darrer terç del segle XIX i inici del XX, va ser també un notable intèrpret i pedagog, fundador d'una escola de piano, l'Acadèmia Granados

(1901), en la qual van formar-se figures tan rellevants com Frank Marshall, Baltasar Samper o Conxita Badia, així com tres noies igualadines que ara ens interessa posar en relleu i que, malgrat les diferències d'edat, van ser bones amigues: d'una banda, Paquita Madriguera i Rodon (1900-1965), la cèlebre intèrpret i compositora que anys més tard, el 1936, es casaria amb el guitarrista Andrés Segovia i que viuria i moriria a l'Uruguai; de l'altra, dues noies de casa bona i de la mateixa generació que arribarien a ser centenàries: Clotilde Godó i Pelegrí (1885-1988), de qui ens ocuparem d'una manera particular en aquest treball, i, finalment, Rosita Artés i Verdguer (1888-1988), d'una família també molt coneguda a la ciutat perquè va ser determinant per a l'arribada del tren i l'extensió de l'abastament d'aigua.²

Completarem aquests mots inicials recordant que Enric Granados, un home que tenia una personalitat que s'acordava perfectament amb el prototipus del personatge romàntic, va contraure matrimoni el 1892 amb la valenciana Amparo Gal i Lloberas (*Titín*), amb qui va tenir sis fills: Eduard, que també va ser compositor, Solita (Soledad), Enric, Víctor, Natàlia i Paquito.

Per introduir-nos en l'aspecte biogràfic de Granados que volem abordar, el millor és sens dubte recórrer a una síntesi que ja ho avança tot i que devem precisament a Paquita Madriguera,

1. De la nombrosa bibliografia dedicada a Granados, ens permetem d'anotar les obres següents: Antoni Carreras i Granados, *Granados*. Barcelona: Nou Art Thor, 1988 (Gent Nostra; 61); Walter Aaron Clark, *Enrique Granados. Poeta del piano*. Barcelona: Boileau, 2016; John W. Milton, *El rossinyol abatut: Enric Granados, una vida apassionada (1867-1916)*. Lleida: Pagès, 2005, biografia novel·lada; Mònica Pagès i Santacana, *Acadèmia Granados-Marshall: 100 anys d'escola pianística a Barcelona*. Taller Editorial Mateu, 2000; ídem, *Granados, el so de la mirada*. Lleida: Pagès editors, 2016; Roland Edward Partridge, *Doctoral thesis about Enrique Granados*. Boston University, 1930; i Pablo Vila San-Juan, *Papeles íntimos de Enrique Granados*. Barcelona: Amigos de Granados, 1966. Així mateix, l'article de la Viquipèdia és prou ampli i, sobretot, conté una informació molt completa sobre les obres principals del compositor lleidatà.

2. Sobre aquesta darrera, vegeu Magí Puig i Gubern, «La senyora Rosa Artés», *Vida...*, 1702, 2-6-1988, p. 10.

Enric Granados

aquella pianista precoç —als cinc anys va fer el seu primer concert— nascuda al número 8 del carrer de Sant Magí. Està escrita l'any 1960 i, per primer cop, l'autora del text posa nom i cognoms a una història d'amor que ja havia explicat: «*Enrique Granados estaba casado con una mujer buena, sencilla y que le quería, y sentía por ella piedad y ternura, pero nada más. Y un día se produjo el milagro. Apareció en el horizonte de Enrique Granados la mujer, la verdadera, la que lo haría quemarse en el incendio de una gran pasión, auténtico amor de Granados y por el que quizá murió, ya que su ansiedad de regreso a España se debía a que ella lo esperaba. En todas las páginas de Goyescas, especialmente en las de El Amor y la Muerte, está el recuerdo vivo, doloroso casi, de la mujer amada,*

y toda la obra le fue dedicada por el maestro». I continua la pianista igualadina: «*Lo más extraño es que tanto mi maestro, como su esposa Amparo, como Clotilde, la mujer a la que amaba, eran seres de excepción, de esos que se elevan por encima de la generalidad. Y por esto mismo los tres sufrían y Enrique Granados se debatía angustiado entre su pasión por Clotilde y su piedad por Amparo*».³

Deixant de banda ara mateix les circumstàncies de la mort del compositor, a les quals ens referirem més endavant, ens proposem exposar a continuació tot el que se sap i s'ha dit entorn de

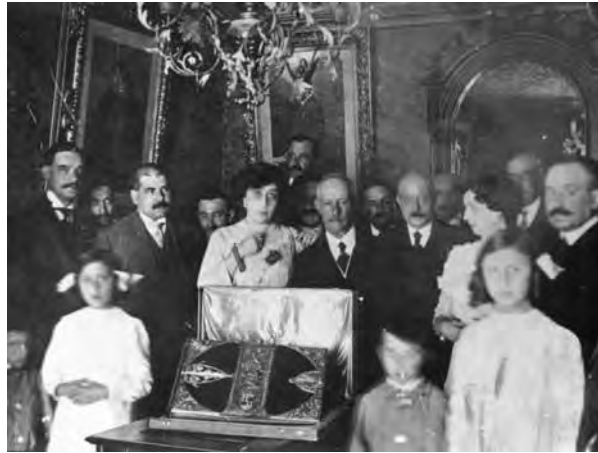
3. Entrevista de Cora Saravia publicada a *El Plata*, diari de Montevideo, 29-11-1960 (ACAN, fons Paquita Madriguera).

la relació amorosa entre Granados i Clotilde Godó, una relació que ha merescut tan sols alguna breu al·lusió en la bibliografia igualadina. Comencem, doncs, per ocupar-nos de la personalitat singular d'aquesta alumna de piano que va enamorar el seu mestre, amb qui es portaven divuit anys de diferència.

LA NOIA «DIFERENT» DE CAL GODÓ

Certament, els Godó no necessiten presentació per als lectors igualadins, però cal recordar que, durant el període de la Restauració monàrquica (1874-1923), aquesta família va constituir un dels actius principals del Partit Liberal a Catalunya, gràcies a la influència que va exercir a través del diari *La Vanguardia* —fundat el 1881 pels germans Carlos i Bartomeu Godó i Pié— i del feu polític que tenien, sòlidament instal·lat, a Igualada. La política caciquista del clan familiar s'exerciria durant més de vint anys, a través de tres generacions que van alternar els seus negocis —principalment del sector tèxtil— amb l'exercici del poder polític a escala local, provincial i estatal. A Igualada, els dos principals exponents de la família en el tombant de segle van ser dos alcaldes, pare i fill: el primer, Joan Godó i Llucià, àlies el *Morrut* o *el senyor Joanet*, va estar al capdavant de l'ajuntament entre el 1887 i el 1890 i durant gairebé un mes el 1930, a més de ser diputat a Corts entre 1910 i 1914 i diputat provincial durant dotze anys; el segon, Joan Godó i Pelegrí, àlies *Juanito* o *Quanito*, va ser alcalde constitucional d'Igualada entre 1906 i 1914.

Clotilde Godó, nascuda el 15 de maig de 1885, va ser la filla petita del primer i la germana del segon.⁴ Cal dir, tanmateix, que, en un entorn familiar certament privilegiat i influent,

Clotilde Godó i Joanet Godó, el 23 de juny de 1912

la noia de la casa més poderosa d'Igualada va ser en realitat una autèntica «rara avis», a causa de l'agitada i llarguíssima vida que va protagonitzar i del temperament amb què va abordar-la en tot moment. D'altra banda, i segons un dels biògrafs del compositor de Lleida, «Clotilde era atractiva, enèrgica, entusiasta, i amb talent suficient per ser interessant per a ell» [Granados].⁵ Diguem també que la noia de cal Godó va ser la primera dona de Catalunya que va tenir carnet de conduir.

Educada en els paràmetres de la seva època i de la seva classe social, Clotilde va rebre ben aviat classes de piano, i ens consta que el 2 d'abril de 1899 ja va actuar en públic, al saló del Casino del Recreo, en un concert a benefici dels soldats igualadins repatriats de Cuba.⁶ Tenia catorze anys, aleshores. Quan ja n'havia fet disset, després de passar pel col·legi de les Dames Negres de Barcelona, Clotilde va iniciar-se com a alumna de l'Acadèmia d'Enric Granados —al primer pis del núm. 14 del carrer de Fontanella—, concretament l'estiu de 1902. Sembla que, d'entrada, el pianista lleida-

4. Una nota sobre Clotilde es troba a Josep M. Godó i Soler, *250 anys de la Família Godó a Igualada (1749-1999)* (document familiar) (ACAN-AMI).

5. John W. Milton, «Granados and Goya: Artists on the Edge of Aristocracy», *Diagonal. Journal of the Center for Iberian and Latin American Music*, 2005 [Consulta: 30-11-2016].

6. *La Vanguardia*, 6-4-1899.

Clotilde Godó, el dia del seu casament (2 d'octubre de 1904)

El carrer de Santa Maria el dia del casament de Clotilde Godó

tà va fer-li modificar radicalment la tècnica que havia adquirit abans. Precisament sobre aquesta etapa d'aprenentatge, el biògraf de Granados John W. Milton ens ha deixat escrita aquesta reflexió novel·lada: «*La Clotilde ha fet excel·lents progressos en el seu primer any, i aviat passarà al nivell mitjà. Encara que el seu talent innat no la portarà mai als escenaris com a solista —perquè a les seves petites mans els costa d'arribar a fer l'acord de dècima— es prepara bé per a les classes i toca amb confiança i delectança evident. Porta somriures i rialles a l'acadèmia, el seu humor és fi, crític i de bon gust. La seva simpatia amb els altres l'ha convertida en una de les alumnes més populars. Sens dubte, Clotilde pot estar ben contenta dels seus progressos*».⁷

7. John W. Milton, *El rossinyol abatut...*, cit., p. 115.

Tanmateix, aquesta progressió musical s'haurà d'interrompre ben aviat. El 2 d'octubre de 1904, i prèvia la intervenció directa de la seva mare —la barcelonina Adela Pelegrí de Sancerni—, Clotilde es va trobar casada als dinou anys, a la capella del Sant Crist de l'església de Santa Maria d'Igualada, amb Joan Marsans i Peix (1880-1952), un banquer i polític del Partit Liberal Conservador d'Eduardo Dato. Va celebrar aquest enllaç —que aquell dia va alterar per complet la vida de la ciutat— el P. Pere Vilar, rector de l'Escola Pia, i va assistir al casament, entre altres personalitats, el governador civil de la província, Carlos González Rothvoss. Segons l'exhaustiva crònica de *La Vanguardia*, «*La novia realzaba su extraordinaria hermosura y la gentileza de su porte con un rico traje de raso blanco recamado de azahar, espléndidas joyas de brillantes y el manto de desposada que velaba sus*

Clotilde Godó i Joan Marsans

*facciones como una nube que la rodeara el rostro esfumándolo levemente. Las distinguidas damas y bellas señoritas que formaban el cortejo nupcial, lucían también elegantes “toilettes” y ricas joyas».*⁸

Fruit del seu matrimoni, Clotilde va portar al món un nen i una nena que van morir en la infantesa. Ben aviat, a causa del mal tracte que rebia d'un marit infidel i agressiu, ella va resoldre abandonar-lo i va tornar temporalment a la casa familiar de la Rambla de Catalunya, a Barcelona. Llavors va prendre cura de la seva mare fins que aquesta va morir el 1906, i tot seguit va demanar ajuda al seu pare —que no sentia cap afecte per Juanito Marsans i que mai no tenia cap negativa per a la seva única filla— per intentar anul·lar la seva unió conjugal. El

8. Cròniques de la boda a la revista igualadina *Alboradas*, de 15-10-1904, i, sobretot, al diari *La Vanguardia* de 4-10-1904, p. 3.

matrimoni, en efecte, seria declarat «nulo e írrito» pel tribunal de la Rota en sentència definitiva de l'11 de juliol de 1931, que va ser obtinguda amb influències i diners aportats per Joan Godó i Lluçà i amb la intervenció directa del papa Pius Xè: la sentència va declarar provat un «miedo reverencial grave», causa reconeguda de nul·litat.⁹

9. John W. Milton, «Granados and Goya...», cit. Les dades referides a la nul·litat figuren com a nota marginal en la inscripció del matrimoni continguda en el llibre de matrimonis de la parròquia de Santa Maria d'Igualada de 1904 (ACAN-AMI).

No costa gaire d'imaginar quina podia haver estat la via d'accés de Joanet Godó davant el papa: en aquells moments, el confessor particular de Pius Xè no era altre que el cardenal Vives i Tutó, caputxí que molt poc abans, el 1899, havia estat nomenat fill adoptiu d'Igualada i se li havia dedicat un carrer. El 1908, aquest influent cardenal, resident a Roma des de 1887, esdevindria prefecte de la Sagrada Congregació dels Religiosos.

Clotilde Godó

Als vint-i-un anys, doncs, Clotilde tornava a estar sola, però no desitjava pas incorporar-se de nou al clos de la família. Així és que el seu pare li va comprar una torre a Tiana, situada carrer del Dr. Fàbregas, cantonada amb la carretera de la Conreria (Edith Llaurodó), núm. 33, i propietat del tio Jaume Amat, un arquitecte parent llunyà de la família que la tenia com a casa d'estiueig però que no solia anar-hi gaire. «Clotilde va començar una nova vida [...], amb un piano de cua comprat per Granados a la Salle Pleyel de París, a petició del seu pare, i amb un Bechstein, que li va regalar un oncle seu».¹⁰

10. John W. Milton, «Granados and Goya...», cit. En el piano hi figura un autògraf de Granados. Segons testimoni del germà de Clotilde, el primer d'aquests dos pianos va costar-li a Joan Godó i Llucà la suma de deu mil pessetes de l'època (aquesta xifra equivaldria avui a uns quaranta mil euros...).

Instal·lada, doncs, en aquesta vila del Maresme, Clotilde va posar-hi sòlides arrels.¹¹ I el 1906, va tornar a ser alumna de piano d'Enric Granados, a l'Acadèmia on ja havia estudiat i en la qual també va formar-se, com ja sabem, Paquita Madriguera. La represa del contacte amb el mestre sembla que va produir-se a la tardor, en plena Festa Major de Tiana, arran d'un concert en benefici dels pobres que va reunir en una sala Giral abarrotada tres músics i amics extraordinaris: Isaac Albéniz (*Saco*), Enric Granados (*Ric*) i Joaquim Malats (*Quinito*).¹²

La relació entre Granados i Clotilde va aprofundir-se a l'estiu de 1910, quan ell va començar a visitar-la a la casa de Tiana, un indret tranquil on ell podia treballar a plaer en el seu vell projecte de dedicar una obra de piano a l'univers del pintor Francisco de Goya. En aquelles visites, Granados s'arribava amb tren fins a Montgat, on Clotilde l'esperava amb el seu Hispano Suiza per conduir-lo a casa seva. I, ben aviat, la represa del contacte de Granados i Clotilde va propiciar una altra mena de relació. De nou en paraules de Paquita Madriguera, «una gran pasión incendiò los corazones del maestro y la discípula. Pasión digna de figurar en la historia de amores célebres, por cuanto terminó como aquéllos, es decir, por la interposición de la muerte entre los amantes».¹³ La mateixa Paquita va deixar descrita una escena en què, l'any 1912, havia sorprès els dos amants a Barcelona, concretament a la Sala Granados de l'avinguda del Tibidabo, on ell acudia sempre amb la seva moto amb sidecar.¹⁴

11. Així, per exemple, el 1917 va ser la primera presidenta de la Confraria de la Mare de Déu de Montserrat creada a la vila (*Revista Montserratina*, 130, octubre de 1917). Va ser també «sagrística» del consell directiu dels oblats benedictins. La capella de la finca de Tiana està dedicada a la verge montserratina.

12. Altres versions d'aquest concert, que va tenir lloc el 19-9-1906, hi exclouen la presència de Granados: vegeu Josep M. Toffoli i Carbonell, «Isaac Albéniz a Tiana», març 2009, blog La Mallerenga (internet).

13. Paquita Madriguera, *Visto y oído. La estrella del alba*, Buenos Aires: Editorial Nova, 1947, p. 14.

14. *Ibidem*, p. 17-19.

Clotilde Godó i Paquita Madriguera el 29 de juny de 1912

Cal dir, abans de prosseguir per aquesta via, que, de fet, aquesta no va ser la primera relació extramatrimonial del músic, encara que fos sens dubte la més apassionada i profunda: «*Uns pocs anys abans, cap al 1904, Granados s'havia embolicat amb una altra alumna, Maria Oliveró, i li havia dedicat les Escenas romànticas. Maria va escriure cartes d'amor plenes de passió al seu mestre; dissortadament, Amparo les va trobar i va enfadar-se molt, amb tota la raó, de manera que Granados va posar terme al flirteig de manera immediata*». ¹⁵ Les *Escenas* (1904) constitueixen una de les obres més boniques escrites per Granados i, segons sembla, la seva esposa va prohibir-li que les tornés a

15. Walter Aaron Clark. *Enrique Granados. Poeta del piano...*, cit., P. 87.

interpretar. Altres fonts parlen amb certitud d'una relació, també breu però més encesa, amb una altra alumna, Maria Ojeda...

Així, doncs, aquell estiu de 1910, Enric Granados va avançar notablement en la seva composició de *Goyescas* a Tiana, al saló de música de la casa i amb els pianos de Clotilde Godó, que va col·laborar intensament en la tasca del seu mestre. De fet, quan el 1911 ell va publicar l'edició privada del primer quadern de l'obra, Granados, molt significativament, va regalar a la seva amfitriona l'exemplar número 2 de la composició, amb una dedicatòria. El número 1 havia estat reservat al rei Alfons XIII, mentre que altres membres de la família del compositor, amics i col·legues van rebre'n còpies amb una numeració més alta. ¹⁶

El 5 de setembre de 1910, Enric Granados va fer un concert al teatre del Cercle Mercantil d'Igualada, la ciutat on, a més de Clotilde Godó, el pianista tenia dues alumnes més, la nena Madriguera i Rosita Artés, com ja sabem. Segons la biografia novel·lada de John W. Milton, «*tots els seients són plens per escoltar Granados tocar la música de Schumann, de Mozart, d'Albéniz i de Listz. Hi ha homes a peu dret al final de la sala, amb les americanes a la mà, i a fora hi ha una gentada que es manté en silenci per escoltar la música que surt de dins. Després de Listz, un llarg aplaudiment i el ressò d'uns bravos que no s'apaguen fins que Granados no torna al piano Chassaigne. Ara toca el seu bis preferit, la "Dansa núm. 7", i després de més aplaudiments, l'allegretto dels Valsos poètics. Li porten flors a l'escenari mentre la gent es posa dempeus, i Granados avança fins davant de l'escenari per donar les gràcies a l'alcalde [Joan Godó i Pelegrí] i "a tothom que ha fet possible aquest concert". Agraeix a Igualada que l'hagin fet sentir*

16. Anys després, l'esborrany va desaparèixer durant la Guerra Civil, com a conseqüència de l'ocupació de la casa per part dels revolucionaris, però el facsímil dedicat va restar en mans d'ella i, posteriorment, de la seva família (vegeu la carta d'Elena Godó i Oriol a *La Vanguardia* de 15-5-1998).

Enric Granados i Clotilde Godó, vestida de *maja*. Tiana, c. 1910 (fons Granados del Museu de la Música de Barcelona)

com a casa, i felicita la ciutat per haver produït tres de les seves millors estudiants». Milton imagina també dues escenes perfectament plausibles: una visita prèvia i una recepció privada posterior al domicili dels Godó, a la Rambla Nova, en les quals té l'oportunitat de conversar amb el *senyor Joanet* i amb la seva filla Clotilde.¹⁷

Les visites a Tiana van continuar a la tardor, fins que Granados va donar per enllestida la primera part de *Goyescas. Los majos enamorados*, que es va estrenar l'11 de març de 1911 al Palau de la Música Catalana, amb un gran èxit. En una de les seccions de l'obra, *Quejas o La maja y el ruiseñor*, Granados indica a l'interpret que cal tocar-la «*con los celos de una esposa y no con la tristeza de una viuda*». Dedicada, doncs, la secció a la seva muller, Amparo, però en paraules del biògraf Walter A. Clark, la dedicatòria «*adquireix rellevància a la llum de la relació que tenia amb Clotilde Godó en el moment de la seva composició. Sens dubte, Amparo es va queixar amargament per les seves infidelitats. El rossinyol és un símbol perdurable de l'amor romàntic i és una figura important en la literatura europea des de l'edat mitjana. Pot evocar l'amor feliç o infeliç, èxtasi o agonia, o pot cantar un lament o una cançó d'amor entusiasta*».¹⁸

Passada l'estrena del primer quadern, el treball de composició va continuar encara durant l'estiu d'aquell 1911 a la torre de Tiana i les visites es van anar alternant amb les classes de piano que, en comptes de tenir lloc a l'Acadèmia, van traslladar-se a la Sala Granados. Segons Madriguera —a qui Granados solia anomenar Nena—, «*poco tiempo después, medio Barcelona sabía de ese idilio, no por mí, gracias a Dios, sino porque su vehemencia lo gritaba por los parques y paseos*», principalment als vespres davant el temple de la Sagrada Família, «*[on] la pareja enamorada y romántica acudía sin falta diariamente, para hablarse de amor*».¹⁹

Precisament en aquell moment àlgid de la relació entre Granados i Godó, concretament el 29 de juny de 1912, les dues pianistes igualadines, Clotilde i Paquita Madriguera, van actuar juntes al Cercle Mercantil, en el transcurs de l'anomenada Festa de la Música.²⁰ Cal dir també que, en aquella època, els dos germans Godó i Pelegrí cultivaven una relació d'amistat amb la Infanta Doña María Teresa, germana del rei, relació que ja venia de quan aquesta darrera i el seu marit, Fernando de Baviera, havien visitat Igualada arran de les festes del centenari del Bruc, el 7 de juny de 1908. Així, el 14 de maig de 1912, ambdós, a Madrid, van presentar Paquita Madriguera a María Teresa, la qual va assistir també al vespre al concert que la precoç concertista va donar a la Sala Navas.²¹ No gaire més tard, el 25 de juliol, l'altra infanta reial, Isabel, va visitar Igualada i va ser rebuda per un nou alcalde de la ciutat, que ja no era el Godó pare, sinó el fill, el germà de Clotilde. La infanta va visitar també cal Godó, a la Rambla Nova, on el cotxe oficial va rebre literalment «*una verdadera lluvia de flores*» i on se li va dispensar un «*espléndido lunch*».²²

Més enllà d'alguns concerts memorables i d'algunes estrenes —com les *Tonadillas al estilo antiguo*—, l'etapa següent en la vida de Granados ja és la del treball intens per dur a terme la versió operística de *Goyescas*, amb un llibret de Fernando Periquet. Es tracta no tan sols d'un gran repte, sinó també d'una magnífica oportunitat de pro-

20. Clotilde Godó hi va interpretar la peça *Oriental*, justament d'Enric Granados, composta el 1900-1901. Vegeu el setmanari igualadí *El Independiente*, 14-7-1912, i *Mundo Gráfico* (Madrid), 4-9-1912 (amb fotografia de Godó i Madriguera). Diguem també que el setmanari republicà *L'Igualadí* (7-7-1912) va qualificar la Festa de la Música de «farsa canalera», és a dir, *godonista*, i és que en el llenguatge popular de l'època els de la Canal eren els partidaris de la família Godó.

21. *La Vanguardia*, 14-5-1912. Paquita Madriguera en parla en el seu llibre de records *Visto y oído...*, cit., p. 47-48.

22. Crònica exhaustiva al setmanari igualadí *El Independiente*, 28-7-1912.

17. John W. Milton, *El rossinyol abatut...*, cit., p. 241-246.

18. Walter A. Clark, *Enrique Granados...*, cit. p. 162.

19. Paquita Madriguera, *Visto y oído...*, cit.

El vaixell Sussex, torpedinat

jectar-se, més encara, món enllà, per bé que aquesta dinàmica es veurà alterada inicialment per l'esclat de la Primera Guerra Mundial, que trastoca els seus plans. Però més enllà d'aquestes circumstàncies, el músic de Lleida està cridat, dissortadament, a un vida breu, i la mort el vindrà a buscar ben aviat.

LA MORT DE GRANADOS

La mort prematura d'Enric Granados ha merescut un interès especial per part dels seus biògrafs, a causa de les tràgiques circumstàncies en què va produir-se i de l'edat encara jove —49 anys— del músic lleidatà.²³ Resumim a continuació allò que va succeir, únicament als efectes que ens interessen en aquest treball.

Granados tenia previst estrenar a París, l'any 1915, la versió operística de la suite per a piano *Goyescas*, de la qual, com acabem de dir, s'havia encarregat ell mateix. Però l'esclat de la Gran Guerra va frustrar aquest projecte. Llavors li van proposar d'estrenar-la al Metropolitan Opera House de Nova York aquella mateixa temporada.

23. Vegeu, per exemple, David Walton, *The Last Journey of Enrique Granados*, Opus Musica, 2007. Inclou el text en anglès, castellà i català.

L'estrena va produir-se, en efecte, el 28 de gener de 1916, tot i que només se'n van fer cinc representacions. A darrera hora, el president Wilson va convidar-lo a la Casa Blanca per fer-hi un recital privat i l'ambaixada espanyola va oferir-li un dinar d'honor. Aquests nous compromisos van obligar Granados i la seva esposa a canviar els passatges i a endarrerir la tornada a Barcelona. El que va passar després podem resumir-ho amb aquestes paraules de la musicògrafa Mònica Pagès i Santacana:

«L'11 de març de 1916, Amparo i Enric Granados surten del port de Manhattan [...]. Tenien ganes de tornar: feia pocs mesos que havia nascut el seu últim fill i estaven impacients per retrobar la família i els amics després d'aquest primer viatge llarg que feien. Arriben a Anglaterra i, després de passar uns dies a Londres, el 24 de març agafen el vaixell *Sussex*, de la companyia de ferrocarrils de l'Estat francès i a meitat de trajecte cap a Dieppe, quan travessaven el Canal de la Mànega, un submarí alemany va torpedinar el vaixell i el va deixar mig enfonsat davant de les costes bretones. Enric Granados i la seva esposa hi van morir ofegats».²⁴

Amb la prolongació de l'estada americana, Granados i Amparo Gal van deixar perdre la sortida d'un transatlàntic espanyol amb destinació a la Península. I la impaciència del retorn els va impedir d'esperar-ne un altre, com hauria estat sens dubte més segur i més còmode, ja que els hauria deixat directament al port de Barcelona. Que va existir aquesta impaciència, sembla fora de dubte, però ja hem vist abans que Paquita Madriguera atribuïa la del mestre directament a l'enyorament que sentia de Clotilde. Més encara: la principal deixeble de Granados va afirmar explícitament, més d'una vegada, que al cap i a la fi el mestre va ser víctima d'un excés d'angoixa derivada del fet que «ella lo esperaba».

24. Mònica Pagès i Santacana, *Acadèmia Granados-Marshall...*, cit., p. 34.

Clotilde Godó, l'any 1928

Com explicava Madriguera, Clotilde Godó hauria pogut perfectament acompanyar el compositor a la seva gira americana, més quan els promotors de l'estrena de la versió operística de

Goyescas no pensaven pagar el passatge de la muller de Granados: i és que, considerant les tradicionals angoixes econòmiques del matrimoni, el més probable és que Doña Amparo s'hagués quedat a Barcelona. Però, segons Madriguera, Clotilde no va limitar-se a renunciar al seu viatge, sinó que va satisfer el preu del bitllet de l'esposa del mestre...²⁵

Finalment, com ja sabem, marit i muller van morir ofegats al canal de la Mànega, en un naufragi que, sobre un total de 53 tripulants i 325 passatgers i malgrat les destrosses efectuades pel torpede U-Boot alemany, tan sols va causar la pèrdua d'una part de la proa i la mort, naturalment tràgica, d'un nombre de persones que oscil·la entre les cinquanta i les cent, segons les estimacions. A les circumstàncies confuses dels danys soferts, una versió no ben contrastada —i un cop més acompanyada d'un halo romàntic— ha afegit sovint que el músic, trobant-se ja sa i estalvi, hauria tornat a l'aigua per rescatar la seva dona. Paquita Madriguera, per contra, ho explicava exactament a l'inrevés: hauria estat ella qui, veient-lo debatre's «entre el torbellino de las ondas furiosas», s'hauria llançat al mar per la borda per enllaçar-lo en una estreta abraçada i morir tots dos plegats... Altres versions han introduït noves variants, sens dubte igualment impossibles de provar, a la tràgica mort del mestre i de la seva dona.²⁶

LA VIDA CONTINUA

Va passar el temps, amb la desolació imaginable de les persones que havien estimat i admirat el jove músic. Uns quinze anys després, i havent obtingut definitivament la nul·litat del seu matrimoni, Clotilde

25. Vegeu l'annex d'aquest treball. La mateixa Clotilde ho va confirmar en una entrevista radiofònica de 1985: vegeu John W. Milton, «Granados and Goya...», cit.

26. Paquita Madriguera, *Visto y oído...*, cit., p. 38. Una bona descripció del darrer viatge de Granados i el seu final a Walter A. Clark, *Enrique Granados...*, cit. p. 194-198.

Godó es va casar, probablement a la dècada dels anys trenta, amb el metge Pere Sabata i Blanch, un viudo barceloní amb dos fills ja grans i «sense mitjans de fortuna», en paraules del germà de la núvia.²⁷ Però aquest segon matrimoni tampoc no va durar gaire: transcorreguts tres anys, la noia de cal Godó va separar-se de bell nou. I va continuar vivint al seu xalet de Tiana durant moltes dècades més, fins arribar a l'extraordinària edat de gairebé 103 anys.

En l'endemig, Clotilde, que va mantenir la tradició de les seves visites regulars a Igualada mentre el seu pare va ser viu —almenys sempre per sant Joan i per la Festa Major—, va veure transcórrer tots aquests anys envoltada dels seus records i, naturalment, sense estretors econòmiques de cap mena. Un document redactat pel seu germà quan ella ja tornava a viure sola, ens dóna indicis reveladors de la seva fortuna:

«De las cuatro torres (chalets) que posee actualmente en Tiana, dos de ellas le fueron regaladas por mi difunto padre (E.P.D.). [...] La magnífica torre en que ella vive (una de las dos regaladas por mi padre), situada en la calle de la Conreria, es considerada como una de las mayores de Tiana, teniendo garage aparte y vivienda para la servidumbre. También é igualmente en construcción aparte y a unos 50 mts. de la torre tiene enclavada una capilla-oratorio para su uso particular. Dicha torre está rodeada de grandes jardines y terrenos en los que tiene instalada una verdadera granja avícola. También hay otros terrenos que dedica al cultivo de viña y árboles frutales y además terrenos de huerta regadío. Todo comprendido dentro del área de esta finca y estando cerrado todo el recinto». Per si no fos prou, el germà de Clotilde tenia interès a deixar constància igualment dels interiors de la casa, amb tota classe de detalls i amb magnificència: «La citada torre está amueblada con verdadero lujo, con muebles de época, cuadros de buenas firmas, esculturas de firmas de fama, y

27. El Dr. Sabata havia estat casat amb Antònia Riqué i Esteve, que va morir el 13-8-1927. Tenia dos fills d'aquest matrimoni, Leonor i Artur.

*también diferentes antigüedades, como igualmente posee servicios de plata de ley».*²⁸

Clotilde Godó i Pelegrí va morir a la vila del Maresme el 28 de març de 1988, sense descendència.

EPÍLEG

Fins aquí tot el que consta al voltant de la relació entre Clotilde i Granados. Com és prou explicable, alguns autors han tret ferro de l'autèntic caràcter d'aquesta relació i, per disminuir-ne la probabilitat, han recordat que no hi ha proves epistolars o documentals definitives que confirmen aquesta aventura extramatrimonial del compositor amb la noia igualadina. Acceptant aquesta afirmació en el seu sentit estricto, altres biògrafs l'han donat tanmateix per totalment segura i algun d'ells, com John W. Milton, l'han argumentada amb una investigació molt aprofundida i amb una concatenació d'indicis realment sòlids.²⁹ Hi ha, també, per si calgués, les manifestacions reiterades i rotundes d'un testimoni d'excepció com Paquita Madriguera, les paraules de la mateixa Clotilde en una entrevista radiofònica de 1985 amb motiu del seu centenari —en què va recordar principalment la seva col·laboració amb Granados en la composició de *Goyescas*— i les tres fotografies de l'estudi Napoleón en què apareixen junts, on Clotilde es mostra vestida de *maja* i imitant els posats tòpics d'aquests personatges.³⁰ En definiti-

28. Document de la família Godó, a qui agraeixo tant la consulta d'aquest text com la cessió d'algunes fotografies per il·lustrar aquest article. En el seu testament, Joan Godó i Llucà va declarar haver lliurat també 150.000 pessetes a la seva filla, per a la qual, tanmateix, va establir un llegat de 3.000 pessetes anuals que li va anar pagant el seu germà i hereu, Joan Godó i Pelegrí.

29. John W. Milton, «Granados and Goya...», cit.

30. Hi ha altres arguments, encara, que han citat alguns autors. Per exemple, la presència en passatges de les *Escenas poéticas* de versos que hauria escrit el mateix Granados i que parlen d'un «jardí de xiprers i de roses» on es troben el poeta i la seva musa, amb altres al·lusions que fan pensar de seguida en la finca de Tiana.

va, res no es pot donar per absolut, és clar, en una relació lògicament marcada per una discreció i una reserva forçosa, però cal concloure que tot plegat resulta, si més no, enormement revelador.

No podem acabar sense aportar, encara, un indici més. Vet aquí que existeix una masurca per a piano composta per Enric Granados que porta el títol de Clotilde, l'original de la qual no forma part del fons de la Biblioteca de Catalunya, per bé que ha estat editada. La datació d'aquesta obra és incerta: alguns catàlegs la consideren fins i tot la primera del compositor i la daten el 1884; d'altres, per contra, la situen entre 1890 i 1895; i d'altres, finalment, obvien qualsevol datació. El primer contacte entre Granados i Clotilde Godó és del 1902: per tant, o bé es tracta casualment d'una altra dona del mateix nom de pila o bé les datacions són equivocades i haurien de ser més tardanes. Sigui com vulgui, el nom de la peça no ens pot pas deixar indiferents...

Clotilde Godó, l'any 1943

ANTONI DALMAU I RIBALTA (Igualdada, 1951), escriptor. Ha publicat una vintena de llibres. Actualment, és el comissari de l'exposició *El procés de Montjuïc. Anarquisme i repressió a la Barcelona de finals del segle XIX*, organitzada per l'ajuntament de Barcelona i instal·lada al castell de Montjuïc. Fundador i director de la *Revista d'Igualdada*.

ANNEX

ENRIQUE GRANADOS³¹

(FRAGMENT)

PAQUITA MADRIGUERA

[...] Eso fue lo que ocurrió pocos años antes de su desaparición, al hallar a la mujer que personificaba su ideal, la cual desató con violencia arrolladora, aquella pasión, por tanto tiempo constreñida. Fueron amores secretos, no tanto, sin embargo, como hubiesen debido ser; mas ¿puede permanecer secreta una catarata?

Someramente encararé hoy ese aspecto de su existencia; ese amor, causa de su muerte; pero como no me alcanza el tiempo, por otra parte, para presentarlo tal cual merece, les relataré algo acerca de este punto, tan importante en la vida del músico. El más importante en su existencia musical.

La mujer que el Destino puso, tarde ya, en el camino del maestro, era la que cabalmente le correspondía; fue la que engranó en su mente, su espíritu, su alma y su cuerpo. «Goyescas» fue inspirado por ella.

Pero lo admirable de esa situación estriba en que, no siendo común en semejantes circunstancias hallar persona inclinadas al sacrificio, encontremos que los tres seres en cuestión, o sean, doña Amparo, Granados y la dama mencionada,

estuvieran siempre dispuestos a otorgar, antes que a exigir; a sacrificarse, a renunciar a fuerza de generosidad a las demandas de sus pasiones, a fin de no lastimarse unos a otros. Cuando se analiza la actitud de cada cual, no podemos menos que maravillarnos de este triángulo, cuyas virtudes particulares lo convierten en antorcha luminosa, digna de toda veneración.

LA DAMA DE SU VIDA

Era discípula suya. Tocaba admirablemente el piano y con una sensibilidad musical, que despertaba admiración. Era joven, hermosa, elegantísima. Pertenecía a la sociedad española. Es de imaginar que la suma de tanto bueno, debía despertar la pasión de un hombre-artista como Granados, que empezaba a encontrarse a sí mismo como músico, pues debemos confesar que, pese a los valores siempre finos de toda la producción anterior a *Goyescas*, es aquí cuando el músico empieza a revelarse en la gran dimensión.

Durante su permanencia en Estados Unidos, no hizo otra cosa que suspirar de nostalgia por la mujer amada. Se enfermaba; tenía fiebre. Doña Amparo sabía de sobras el motivo de tal desasosiego y le llegó a suplicar que tratara de curarse.

31. Paquita Madriguera, «Granados», *Clave. Voz de la juventud musical uruguaya*, 43, Montevideo julio de 1961 (ACAN, fons Paquita Madriguera). Una altra versió d'aquest relat, més llarga però substancialment idèntica en el fons, es troba a Paquita Madriguera, *Visto y oído*, cit., p. 9-39.

Que no le importaba que quisiera a esa persona, pero que se esforzara por resistir, ya que pronto la vería en Barcelona.

A menudo, mi maestro retenía a mi madre para poder hablarle de «ella». Mi madre la conocía, lo mismo que a su familia, de años atrás; la quería y lamentaba lo que ocurría, porque quería también a Doña Amparo. Sabía que era una obra de humanidad escuchar los lamentos del músico, pero al final terminaba dándole una filípica de padre y señor mío. Con esta sacudida, él reaccionaba bastante bien y quedaba tranquilo por corto lapso.

La desazón de mi maestro por ver a su amada fue acrecentándose de tal modo que hubo que preparar el viaje de regreso a España rápidamente. Quería llegar cuanto antes, pero estábamos en tiempo de guerra. Los buenos amigos le aconsejaban que embarcara en un buque español por ser neutral, pero como eran sumamente lentos en su travesía, él se negaba dando toda clase de excusas. Quería ir en un barco rápido, aún cuando perteneciera a un país beligerante. El vapor «Claudio López», español, un cascarón de nuez, pero bastante seguro, partía en aquellos días. Mi madre se desvivió por convencerle que partieran en él. Granados alegó para negarse, que daba una audición en esa misma fecha en la Casa Blanca. Mi madre consiguió que de la Agencia española, que aplazara la salida del buque por 24 horas, a fin de dar tiempo al maestro para su regreso de Nueva York. Sin embargo, él no quiso salir y lo hizo en un buque holandés, que los dejaba en Inglaterra. De allí debían ir a Calais, atravesando el Canal de la Mancha, zona de guerra.

Pocos días antes de su partida de Nueva York, el millonario Huntington colocaba en una vitrina de su Museo Hispánico, la partitura manuscrita de «Goyescas». En un momento dado, pidió al autor que abriera la página preferida por él y al hacerlo salió la que corresponde al número titulado «El Amor y la Muerte». Granados dijo: «¡Qué casualidad!, es la que prefiero».

La dama en cuestión podía haber acompañado al hombre amado en su viaje a Norteamérica. Nada se lo impedía. Tanto más que de allí habían pagado el pasaje del maestro sólo. Por consiguiente, doña Amparo debía permanecer en Barcelona, en tales circunstancias, pues carecía del dinero para comprarse su pasaje. ¿Qué harían la generalidad de amantes en este caso? ¡Fácil! Él viajaba. La esposa quedaba en casa y la amante antes o después se reunía con él. ¿No es cierto? Bueno, pues fue otra cosa lo que sucedió. La amante dio a doña Amparo el importe de su viaje y ella quedó en España llena de añoranza y dolor.

Fotografía de Paquita Madriguera dedicada a Enric Granados (Museu de la Música de Barcelona)